

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему :
**СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ**

Студента 2 курсу, 5м групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Комерційне
право»

*підпис
студента*

Мисник Альони Анатоліївни

Науковий керівник
канд. юрид. наук,
доцент

*підпис
керівника*

Нескороджена Лариса
Леонідівна

Гарант освітньої програми
доктор юрид. наук ,
доцент

*підпис
керівника*

Мазаракі Наталія Анатоліївна

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правова характеристика способів забезпечення виконання господарських зобов'язань	6
1.1 Історичний розвиток законодавства про способи забезпечення виконання господарських зобов'язань.....	6
1.2 Способи забезпечення господарського зобов'язання: поняття та їх класифікація.....	17
РОЗДІЛ 2. Правова характеристика окремих способів забезпечення виконання господарських зобов'язань	24
2.1 Види способів забезпечення виконання зобов'язань за ЦК України.....	24
2.2. Гарантія як один із видів забезпечення виконання господарських зобов'язань.....	38
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Динамічний розвиток законодавства України в умовах євроінтеграції, та збільшення кількості наукових досліджень, присвячених господарському та цивільному праву, є наслідком ускладнення практики застосування правових норм. Ця тенденція має місце у всіх сферах сучасного законодавства, однак в більшій мірі вона існує у зобов'язальному праві. Зобов'язальне право розвивається не тільки у напрямку розробки нових правових інститутів, а й в напрямку тлумачення існуючих правових норм.

Прогресивний розвиток українського суспільства, зумовлює необхідність реформування усіх напрямків соціально-економічного життя, в тому числі й правової системи України. Формування правової держави, реалізація конституційного принципу верховенства права, політичні, економічні й адміністративні реформи, що відбуваються на сучасному етапі розвитку українського суспільства, потребують аналізу та вивчення правовідносин, які виникають між учасниками господарських зобов'язань, що є запорукою подальшої демократизації суспільних відносин, підтримки законності та правопорядку, об'єктивного захисту й розширення кола індивідуальних прав і свобод українських громадян на європейському рівні.

Сучасне цивільне право України складається з великої кількості підгалузей, інститутів і підінститутів, які регулюють різні групи і види суспільних відносин. Важливою галуззю цивільного права є зобов'язальне право, предмет якого становлять відносини економічного обороту – зобов'язальні відносини.

Системний та комплексний підхід до бачення сутності способів забезпечення зобов'язань має принципове значення для цивілістики і цивільної практики. Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань – традиційний інститут цивільного права, який регулюється чинним законодавством України, а саме: Конституцією України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Кодексом торговельного мореплавства України, Законами України „Про заставу”, „Про іпотеку”,

Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про незалежні гарантії та резервні акредитиви, Постановою Правління Національного Банку „Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах” й іншими нормативними документами.

Фундаментальні дослідження способів забезпечення виконання зобов'язань проводили Т. Боднар, О. Гелевий, Б. Гонгало, Д. Гридчук, Л. Ємельянова, Л. Єсіпова, Т. Карнаух, О. Кармаза, О. Кізлова, К. Молодіко, С. Нижний, В. Олійник, І. Проценко, І. Пучковська, Є. Харитонов, В. Чопенко й ін.

Метою дослідження є вивчення та аналіз теоретичних та практичних проблем правового регулювання способів забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Визначена мета роботи зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

- висвітлення особливостей історичного розвитку інституту забезпечення виконання господарських зобов'язань;
- проведення теоретико-правового аналізу способів забезпечення виконання господарських зобов'язань;
- визначення класифікації видів забезпечення способів забезпечення господарського зобов'язання;
- визначення видів способів забезпечення виконання зобов'язань за ЦК України;
- надання правової характеристики гарантії як одного із видів забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі встановлення та реалізації видів забезпечення виконання зобов'язань.

Предмет дослідження становлять способи забезпечення виконання господарських зобов'язань.

У процесі дослідження даної теми були використані загальнонаукові та спеціальні методи, що дозволили всебічно вивчити теоретичні основи та практично розглянути актуальні аспекти інституту забезпечення виконання господарських зобов'язань. Так, порівняльний метод використано у процесі

порівняння різних наукових підходів за темою дослідження. Діалектичний метод дозволив розглянути проблеми, які мають місце при застосуванні окремих положень ЦК України в процесі забезпечення виконання господарських зобов'язань. Історичний метод було використано з метою вивчення виникнення, формування та розвитку інституту забезпечення виконання господарських зобов'язань у хронологічній послідовності. Метод системного аналізу було використано з метою встановлення структурних зв'язків між змінними або елементами досліджуваної системи забезпечення виконання господарських зобов'язань. Формально-юридичний метод було використано для вивчення «догми» зобов'язального права, його внутрішньої й зовнішньої форми, поза зв'язком з економічними, політичними та іншими соціальними явищами.

Наукова цінність роботи полягає у подальшій розробці доктринальних положень щодо інституту забезпечення виконання господарських зобов'язань. Зокрема, елементи наукової новизни містяться у пропозиції щодо чіткого визначення інституту гарантійного зобов'язання.

Практичне значення отриманих результатів. Висновки та практичні пропозиції, сформульовані у роботі, можуть бути використані для подальшого дослідження особливостей реалізації видів забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Банківські гарантії як засіб виконання договірних зобов'язань», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове забезпечення підприємницької діяльності». – К. :Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – С.135–141.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (75 найменування). Загальний обсяг роботи становить 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

Теоретико-правова характеристика способів забезпечення виконання господарських зобов'язань

1.1 Історичний розвиток законодавства про способи забезпечення виконання зобов'язань

Забезпечення зобов'язань – традиційний інститут цивільного права. Забезпечення виконання договірних зобов'язань – спеціальний правовий механізм, спрямований на захист інтересів кредитора (забезпеченої сторони) від порушень боржником забезпечених зобов'язань. Його значення полягає в наділенні забезпеченої сторони або її уповноваженої особи, крім основних прав по забезпеченому зобов'язанню, додатковими правами, якими вони можуть скористатися в разі порушення боржником зобов'язання або в інших випадках, зазначених у законі або договорі.

Отже, відповідно до завдань дослідження, стисло розглянемо історію становлення основних видів забезпечення зобов'язань.

Першоджерелами виникнення інституту способів забезпечення виконання зобов'язань (як у договірній та позадоговірній формах) є Закон XII таблиць, Дігести Юстиніана [57].

На греко-римське походження інституту забезпечення виконання зобов'язань вказують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені (Т. Жагорнікова, Р. Гринько, І. Проценко, Д. Соколянський й ін.).

Ідея появи інститутів забезпечення виконання зобов'язань завдячує потребі в надійних способах забезпечення виконання зобов'язань, які б дозволяли уникнути втрат від об'єктивного чи суб'єктивного невиконання зобов'язань, гарантували інтереси кредитора від випадковостей різного характеру [62, с. 10].

Римські юристи зазначали: „Pacta sunt servanda” – договори повинні виконуватися [55]. В римському праві були відомі такі групи правових способів забезпечення виконання зобов'язань:

- реальне забезпечення кредитора за рахунок боржника – застава (*pignus, hypotheca*), завдаток (*arra, arra poenalis* та *arra poenitentialis*);
- особисте забезпечення кредитора за рахунок боржника – неустойка (*stipulatio poena*), клятва;
- забезпечення кредитора за рахунок третіх осіб – порука (*adpromissio, fidejussio*) [55, с. 110].

Зазначені форми забезпечення виконання зобов'язань в римському праві мали не загальний, а скоріше спеціальний характер і застосовувались відповідно до особливостей того чи іншого основного зобов'язання [62, с. 9-10].

У римському праві визначалася необхідність використання способів забезпечення виконання зобов'язань, бо саме цей інститут регулював відносини між кредитором та боржником. Кредитор в момент укладання договору мав бути упевненим виконанні боржником певних зобов'язань, і в тому, щоб забезпечити встановлення збитків, якщо останній не виконає зобов'язання, вказані у договорі, або виконає їх неналежним чином. У такому разі кредитор буде захищеним від збитків, тому що договір передбачає їх відшкодування. Також кредитор відповідно до римського права був зацікавлений в тому, щоб спонукати боржника до того, щоб зобов'язання були виконані вчасно під страхом наслідків, які були не вигідними для боржника [55, с. 216].

Ідеї римських юристів про способи забезпечення виконання зобов'язань були відображені в цивільному законодавстві України. Такий хід історії права спричинений значенням римського права, яке започаткувало основні принципи права, правові презумпції та системи. Вони мали характер ідейно-законодавчих узагальнень і, водночас, широко використовувались у практичній діяльності юристів.

Отже, завдатком (*arra*) у римському праві вважалася грошова сума або інша цінна річ (що вказувалося у договорі), яку одна сторона (боржник чи покупець) дає другій стороні (кредитору або продавцеві) в момент укладення договору. Слід вказати і те, що і без завдатку договір мав силу. Тобто, якщо в договорі не було

вказано про необхідність завдатку, у разі судового розгляду справи, боржник все одно мав повернути борг.

Спочатку завдаток використовувався у якості наочного доказу факту укладення угоди. Але вже в 528 р. відповідно до указу Юстиніана завдаток (*arra arrae pœnalis*) набув і штрафної функції, що мала спонукати боржника виконувати зобов'язання. Відповідно до указу, боржник, який відмовляється виконати дії, вказані у договорі, втрачає завдаток (грошову суму або річ). Кредитор, який відмовляється виконати дії, вказані у договорі, має обов'язок повернути завдаток (грошову суму або річ) у подвійному розмірі.

Указ Юстиніана також передбачав вирішення спору мирним шляхом. Відповідно до указу, сторони могли домовитися таким чином, щоб відповідальність тієї особи, що порушила договір, або виконала дії, передбачені договором неналежним чином, була зобов'язана віддати іншій стороні грошову суму, рівну сумі завдатку. У цьому випадку завдаток (*arra pœnitentialis*) зазначався як відступні. Якщо договір було виконано належним чином, завдаток зараховувався у якості частки платежу відповідно вказаним у договорі зобов'язанням [58].

Другим видом способів виконання зобов'язань в римському праві був штраф, або ж неустойка (*stipulatio pœna*). Цей вид способів виконання зобов'язань також мав акцесорний (додатковий) характер. Штраф, або неустойка в римському праві визначався як грошова сума, визначена договором між кредитором та боржником, яку боржник зобов'язаний був виплатити у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання.

Римське право передбачало відповідальність боржника перед кредитором у разі невиконання, або ж неналежного виконання зобов'язання, передбаченого договором. У цьому разі бенефеціар мав право вимагати від боржника виплати штрафу (неустойки). У якості винятку іноді суд приймав рішення відносно боржника і щодо виконання зобов'язання, і щодо виплати неустойки.

Якщо основне зобов'язання вважалося недійсним, як таким, що суперечило добрим звичаям, недійсною вважалося і зобов'язання про неустойку. Наприклад,

заборонено було обґрунтування неустойки на випадок не вступу в шлюб з певною особою. В римському праві відомі договори, які не суперечили добрим звичаям, але, все ж, римським правом не визнавалися. Прикладом таого договору був договір на користь третіх осіб. Існувало таке правило: „ніхто не може передати більше прав, ніж має сам” („*alteri stipulari nemo potest*”); та вимоги „нехай кожен набуває для себе те, в чому саме він має інтерес; мені байдуже до того, щоб іншому було дано” („*Ut unusquisque sibi adquirat quod sua interest; ut alii detur, nihil interest mea*”) [57].

Наступний вид способів виконання зобов'язань в римському праві – порука (*adpromissio*, *fidejussio*) – забезпечення виконання зобов'язання шляхом притягнення додаткового боржника. У цьому разі укладався договір поруки. Сторонами договору виступали бенефіціар та особи, які відповідно умовам договору зобов'язувалися сплатити борг замість боржника (приватна інтерцесія), або спільно з ним (кумулятивна інтерцесія), або у разі несплати боргу боржником (субсидіарна інтерцесія).

Сплата боргу замість боржника здійснювалася або шляхом договору, або шляхом будь-якої процесуальної дії (як перед магістратом (*in iure*, так і перед суддею (*apud iudicem*)). У інших випадках договори між гарантом і головним боржником укладалися шляхом ритуальних питань і відповідей: „*Idem dari spondes? - Spondeo*”.

На підставі договору кредитор отримував право вимагати виконання зобов'язання або від головного боржника (*durior causa*), або від поручителя (*sponsor*), який в свою чергу не мав права ні вимагати від кредитора спочатку судитися з головним боржником, ні подавати регресний позов щодо головного боржника. Єдине, чого міг вимагати поручитель, – щоб його зобов'язання не було важче зобов'язань головного боржника. Зобов'язання поручителя були строго особистими і неуспадкованими. Протягом республіканського періоду римське законодавство пом'якшувало суворість цього виду поручительства.

Пом'якшений варіант договору (*fidepromissio*) укладався в усному вигляді за допомогою питання і відповіді: „*Fidepromitis? - Fidepromitto*”. Згідно до

цього договору поручителі (фідепроміссори) отримували право регресу від головного боржника (отримання компенсації), якщо сплачували його обов'язок. Слід також вказати, що зобов'язання поручителя не могли тривати більше 2-х років. У тому разі якщо договір передбачав наявність кількох поручителів, зобов'язання вважалися розділеними загальними відносинами [60].

Така ситуація вимагала певних рішень відносно ролі гаранта у процесі укладення договору та виконання зобов'язань. Тому римське право в процесі свого розвитку, поліпшило правові засади відповідальності поручителів. Але такий крок привів до того, що кредитори відмовлялися укладати договори поруки, бо вони не були впевнені у тому, що поручитель зможе виконати вказані у договорі зобов'язання, що, в свою чергу, не гарантує кредиторам задовільнення їх вимог відповідно договору. Тому у римському праві була введена нова форма договору поруки (*fidejussio*). Така форма договору передбачала питання і відповіді: „*Fide tua esse jubes? - Fidejubeo*”. Фідеюссори, відповідно до такої угоди, були солідарними між собою і з головним боржником. Зберіглося у гарантів і право регресу (право на компенсацію).

Юстиніан встановив спрощену форму укладання договору. При договорі поруки встановлювалася субсидіарна інтерцесія. Вказані процесуальні дії передбачали відповідальність гарантів. Відповідно до цього правила, кредитор міг вимагати від гаранта виконання зобов'язань боржника лише у тому разі, якщо він не міг отримати належне від головного боржника. У поручителів з'явилося право регресу не тільки у відношенні до боржника, але і у відношенні інших поручителів, що не брали участі у сплаті боргу [63].

У римському приватному праві однією з найбільш твердих речових гарантій виконання умов договору вважалася застава (*pignus, hypotheca*) або право на чужу річ. Цей інститут використовується цивільним правом і сьогодні. Він практично не зазнав змін з часів римського права. Предметом застави було майно. Римському праву були відомі наступні форми застави: в найдавніші часи – фідуція (*fiducia*); в предкласичний період – ручний заклад (*pignus*); в класичний етап – іпотека (*hypotheca*) [55, с. 136].

Застава, як і сьогодні, не вважалася за часів римського права самостійним способом забезпечення виконання господарських зобов'язань – вона виконувала роль додаткового способу і діяла лише тоді, коли існувало основне зобов'язання.

Усі фідучіарні угоди в праві Стародавнього Риму будуються на основі „*fides*” – особистому зв'язку між сторонами, який сприймається у сфері обігу як єдність особистостей (*persona*) учасників, яка визначала конформність (відповідність) нормам прийнятої в таких випадках поведінки. Тому фідучіарій набував володіння і власність безпосередньо на користь вигодонабувача, а також міг відчужувати речі фідучіанта в передбачених законом або угодою випадках [43, с. 19].

Ручний заклад передбачав передачу речі передавалася не у власність, а лише у володіння кредитора.

Подальшим кроком у розвитку заставного кредиту став інститут, що склався в Римі, мабуть, під впливом східного права (Греція і Єгипет) – іпотека. Ця форма забезпечення виконання зобов'язань не передбачала передачу предмета застави кредитору ні у власність, ні у володіння, і тому боржник міг вільно користуватися закладеним майном (наприклад, земельною ділянкою), що дозволяло йому швидше виконати своє зобов'язання перед кредитором.

Відповідно до римського цивільного права, реєстрація іпотеки не здійснювалася у державних органах, а питання, які були пов'язані з укладенням договору іпотеки зазвичай вирішувалися саме відповідно договору. Римському праву були відомі і застава права вимоги, і перезастава, і застава складів і магазинів з товарами (аналог сучасної застави товарів в обороті) [48, с. 217].

Відповідно до римських законів, якщо боржник не виконує умови договору, або ж виконує їх неналежним чином, він має нести відповідальність. У певні історичні періоди ця відповідальність розцінювалася по-різному. У найдавніші часи вона мала особистий характер, у класичний та післякласичний період – майновий. Відповідно до римських законів, боржник мав відшкодовувати тільки ті збитки, які вважалися прямими (ті, що були безпосередньо пов'язані з виконанням зобов'язань).

Історичний розвиток інституту відповідальності за невиконання зобов'язання в римському праві завершився закріпленням другої обов'язкової умови, за якої наставала відповідальність, – вини (*culpa*) боржника. Відповідно до законів римського права, виною вважалося недодержання особою певних норм поведінки, якої від неї вимагало право.

Існували у римському праві і підстави звільнення від відповідальності. Такими підставами вважалися: випадок (*casus*) і непереборна сила (*vis major*). У першому випадку неможливість виконання зобов'язання сталася не через особисту вину боржника, тому і відповідальність у такому разі не наставала. У другому випадку йшлося про невідворотну подію, якій неможливо протистояти. Як непереборна сила розглядалися стихійні явища. В цьому разі відповідальність також не наставала, але лише у тому разі, якщо відповідні події сталися не за вини боржника (тобто були відсутні дії, які ці події спровокували) [55, с. 140-141].

Рецепція римського права західною та східною гілками розвитку, у тому числі видів забезпечення виконання зобов'язань, у подальшому збагатились під впливом: процесів, що відбувалися у економічному, соціальному та політичному житті суспільства; становлення самого цивільного права як інструменту регулювання товарообороту та забезпечення майнових відносин.

Аналіз наукових джерел свідчить про становлення інститутів забезпечення виконання зобов'язань та подальше їх сприйняття і впровадження цивілізованими країнами, їх модифікацію відповідно національним правовим системам [59, с. 10].

Інститут забезпечення виконання громадських зобов'язань існував не лише у римському праві, але і на території сучасної України. Стародавнє російське заставне право передбачало, наприклад, можливість відчуження права власності на користь кредитора із збереженням за боржником права викупу майна у тому разі, якщо він своєчасного погасить борг. При розгляді заставних грамот того періоду можна зробити висновок, що придбання права власності кредитором настає лише з того моменту, коли боржник прострочує платіж, а не в той момент, коли встановлюється застава.

За законом від 1557 р. кредитор, що мав в заставі рухому річ, зобов'язаний був у разі прострочення попередити боржника про можливість позбутися речі. Російське право передбачало таку можливість. Але, якщо ж і після цього борг не був погашений, кредитор міг продати заставне майно з метою задоволення своїх прав. Продаж майна мав відбуватися при свідках. Крім того, кредитору було необхідно повернути надлишок суми боржнику. Відповідно до закону 1635 р., якщо боржник прострочував виплату, застава оберталася в купчу фортеці і на прохання кредитора нерухомий маєток справлявся за ним в поміщицькому наказі. Проте вже в XVII ст. інститут застави набув рис зобов'язального права [48, с. 217-218].

Дещо в іншому напрямку розвивалося заставне законодавство у зарубіжних країнах. Більша частина законодавчих систем визнавала заставу видом майнових прав. Такий підхід передбачав, що у разі банкрутства боржника відповідно зобов'язанням, забезпеченим заставою, заставне майно не включається в конкурсну масу. Щодо задоволення потреб бенефіціара, його майнові права забезпечуються за рахунок закладеного майна у звичайному порядку, не удаючись до порядку конкурсу [48, с. 217-218].

Перші згадки про забезпечення виконання зобов'язань на території сучасної України можна віднайти у Соборному уложенні 1649 р., яке стало універсальним кодексом кримінального та цивільного права Російської держави. Соборне уложення регулювало соціально-правові відносини у всіх сферах суспільного життя та визначало міру покарання за порушення цих норм [31, с. 688]. У Соборному уложенні було закріплене забезпечення виконання зобов'язань шляхом сплати неустойки, застави (рухомого, нерухомого майна), поруки [40, с. 311-406].

У проекті зводу законів Гетьманщини XVIII ст. „Права, за якими судиться малоросійський народ” 1773 р. способами забезпечення виконання зобов'язань були вказані завдаток, застава, порука [23, с. 206]. Проект не отримав офіційного схвалення від російських монархів, але фактично застосовувався на Лівобережній Україні. Ті ж види забезпечення виконання зобов'язань вказані у

Цивільному кодексі Східної Галичини 1797 р. (глава XV) [25, с. 116]. Цей документ відображає основні правила забезпечення прав і обов'язків із Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 р., яке діяло у той час на території Галичини і Закарпаття.

Значна кількість норм, присвячених способам забезпечення виконання зобов'язань, містилася у Зібранні малоросійських прав 1807 р. Окремі глави документа було присвячено поруці, заставі, притриманню, завдатку [40, с. 885-1024].

У зводі Законів цивільних Російської імперії 1832 р. було присвячено II розділ забезпеченню договірних відносин та виконанню зобов'язань загалом [27, с. 300]. Підставою такого забезпечення визнавалася лише взаємна згода між учасниками договірних зобов'язань про поруку, умови неустойки, заставу нерухомим майном, заклад рухомого майна [25, с. 111].

У проекті Цивільного узгодження 1905 р. спостерігається інший підхід до правового регулювання забезпечення виконання зобов'язань. Способи забезпечення виконання зобов'язань було зведено до завдатку (ст.ст. 1593-1600), неустойки (ст.ст. 1601-1608), права притримання (ст.ст. 1642-1645). Крім того право кредитора на призупинення виконання зобов'язання для захисту своїх прав та інтересів за договором одержало законодавче закріплення (ст. 1610) [41, с. 453-678].

Отже, у цивільному законодавстві, що діяло до 1917 р., відсутні згадки про завдаток як спосіб забезпечення зобов'язання. У той час юристи спиралися лише окремі норми права, що передбачали використання такого способу забезпечення зобов'язання лише в окремих випадках – наприклад, у разі продажу, казенного підяду і постачаннях, продажі з торгів [48, с. 220].

Вітчизняне дореволюційне цивільне законодавство не містило загального визначення поняття „порука”. У цивільно-правовій доктрині під порукою розумілася „приєднана до головного зобов'язання додаткова умова про виконання його третьою особою, поручителем, у разі несправності боржника” [48, с. 219].

Не даючи загального визначення поруки, українське законодавство тієї пори встановлювало різні види поруки. Залежно від обсягу зобов'язань поручителя розрізнялися повна і часткова порука, коли порука прийнята тільки в частині боргу. У той же час в майновому обороті наголошувалося вельми широке застосування завдатку для забезпечення самих різних зобов'язань.

У радянський період розвитку цивільного права було змінено підхід до правового регулювання забезпечення виконання зобов'язань. У ЦК УРСР 1922 р. заставу майна віднесено до речових прав, оскільки цей спосіб забезпечення виконання зобов'язань визнавався однією з підстав припинення права власності (розділи III та IV ЦК УРСР) [41, с. 453-678]. Сплата неустойки була віднесена до категорії правових наслідків невиконання або неналежного виконання договору (ст.ст. 141-142 ЦК УРСР). Завдаток у той час виконував дві функції – підтвердження договору та забезпечення його виконання (ст. 143 ЦК УРСР). Договір поруки розглядався як підстава відповідальності третьої особи за чужі дії або бездіяльність (ст. 236 ЦК УРСР). У кодексі була відсутня вказівка про можливість застосування кредитором права притримання. Гарантія як вид забезпечення виконання зобов'язань вказана не була.

У ЦК УРСР у 1963 р. з'явилася нова конструкція правового регулювання забезпечення виконання зобов'язань – глава 16 кодексу присвячена видам забезпечення виконання зобов'язань – неустойку, заставу, поручительство, завдаток, гарантію [7]. Порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язань втратила своє значення. Договори поруки здебільшого укладалися соціалістичними організаціями при здійсненні зовнішньоторговельних операцій.

Сучасні правові системи впровадили конструкцію поруки, що існувала в римському праві. Наприклад, у Французькому цивільному кодексі – ст. ст. 2011-2043; у Німецькому цивільному уложенні – § 765-778; в англо-американському праві норми про поруку вироблені судовою практикою [48, с. 219].

Інститут цивільно-правової відповідальності в радянський період з кожним роком нарощував кількість законних неустойок за різні порушення договірних зобов'язань. З 1970 до 1980 рр. у цивільному законодавстві СРСР налічувалося

понад три тисячі санкцій за порушення зобов'язань у сфері господарської діяльності.

Забезпечення виконання зобов'язань одержало правове регулювання у ЦК України 2003 р. [8] (глава 49). Відповідно до ч. 1. ст. 546 ЦК України, виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Новелою ЦК України щодо нормативного визначення видів забезпечення виконання зобов'язань та їх правового регулювання є те, що закріплений у ч. 1 ст. 546 ЦК України перелік не є вичерпним. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання. Ці заходи встановлюються як законодавством, так і за угодою сторін, але порядок їх встановлення та виконання найчастіше строго обумовлений законом і носить імперативний характер.

Слід також зазначити, що поняття гарантії, визначене у ЦК УРСР у 1963 р., та поняття гарантії, що визначає ЦК України 2003 р., суттєво відрізняються. Якщо відповідно до ст. 196 ЦК УРСР гарантія прирівнювалася до поруки, та на неї розповсюджувалися присвячені поруці правила, то гарантія за ЦК України має власне правове регулювання і є новим для вітчизняного законодавства самостійним способом забезпечення виконання зобов'язання.

Отже, гарантія – це відносно новий, специфічний спосіб забезпечення виконання господарських зобов'язань. Ця форма зобов'язання забезпечення виконання господарських зобов'язань зобов'язує гаранта сплатити борги третьої особи у разі невиконання нею своїх грошових зобов'язань у частині несплаченої суми [4].

Таким чином, забезпечення виконання зобов'язань – це не новий інститут цивільного права. Відомими видами гарантії за часів римського права були завдаток, неустойка, порука і застава, були відомі ще у часи римського права. У той час як гарантія є новим способом забезпечення виконання господарських зобов'язань. Сьогодні також розглядається питання про інститут страхування як спосіб забезпечення господарських зобов'язань.

1.2 Способи забезпечення господарського зобов'язання: поняття та їх класифікація.

У 2003 році в Україні інститут забезпечення виконання зобов'язань набув нового звучання у зв'язку з прийняттям Цивільного та Господарського кодексу. Ці нормативні документи регулюють майнові права та обов'язки сторін господарського договору. Цивільний кодекс України встановлює поняття, сторони, порядок виконання, способи забезпечення зобов'язання, а також правові наслідки та відповідальність за порушення зобов'язання. Господарський кодекс України встановлює поняття, види, сторони забезпечення господарського зобов'язання.

Отже, відповідно до ст. 509 ЦК України, зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо), яка передбачена договором, або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання). Бенефіціар, у свою чергу, має право вимагати від боржника виконання вказаного у договорі обов'язку [8]. Відповідно, сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор. Також чинне законодавство України передбачає участь у виконанні зобов'язання інших осіб (на стороні боржника або кредитора).

У науковій літературі способи забезпечення зобов'язань розглядаються як міри відповідальності. Виключенням є притримання (ст.ст. 594-597 ЦК України), яке по своїй сутті є способом захисту прав кредиторів, але не мірою відповідальності боржника, оскільки такі правовідносини не супроводжуються наступом негативних майнових наслідків для останнього [43, с. 113].

Забезпечення виконання зобов'язань будь-яким із способів створює зобов'язальне правовідношення. Відповідно до цього правовідношення здійснюється, в першу чергу, захист інтересів кредитора, у другу, стимулювання боржника до виконання узятих зобов'язань шляхом впливу на сферу його майнових інтересів [39, с. 45-47].

На думку О. Кармази, забезпечення зобов'язання, по суті, створює нове зобов'язання, яке є додатковим. У певних передбачених законом випадках забезпечувальне зобов'язання стосується вимог, які мають виникнути у майбутньому [35, с. 10].

ЦК визначає види способів виконання зобов'язання. Відповідно до ст. 546 ЦК України виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання [8].

Відповідно до ст. 199 ГК України за погодженням сторін можуть застосовуватися способи забезпечення виконання зобов'язань, які не передбачені чинним законодавством, але і не суперечать йому [4]. Ці способи та порядок їх реалізації мають бути оформлені документально у письмовому вигляді.

Чинне законодавство визначає умови належного виконання зобов'язань. Отже, зобов'язання має бути виконане:

- вчасно;
- у повному обсязі [27].

Не допускаються одностороння відмова від виконання зобов'язань, крім випадків, передбачених чинним законодавством України.

Порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання).

Вітчизняні вчені пропонують різні трактування поняття „способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань”. Так, на думку І. Проценко, способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань – передбачені нормами чинного законодавства та застосовані сторонами зобов'язання додаткові (несамостійні) інститути цивільного права, головною метою яких є спонукання боржників до належного виконання їхніх юридичних обов'язків шляхом можливості застосування до них чи третіх осіб у зобов'язанні визначених сторонами зобов'язання чи законодавством мір майнового впливу [59, с. 11]. І. Проценко також вказує, що способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань можуть мати як зобов'язальний,

так і оперативний характер (і, відповідно, різні механізми впливу на сторони зобов'язання).

І. Бірюков та Ю. Заїка пропонують наступне визначення поняття „способи забезпечення виконання зобов'язань”. Автори зазначають, що способи забезпечення виконання зобов'язань – це сукупність заходів, за допомогою яких сторони цивільно-правових відносин мають можливість здійснювати вплив одна на одну з метою належного виконання передбаченого договором зобов'язання під загрозою вчинення певних дій, які обумовлять настання негативних наслідків майнового характеру для боржника, незалежно від того, чи понесе кредитор фактичні збитки, чи ні [18].

Л. Єсіпова визначає способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань передбачені законом або договором як спеціальні способи майнового характеру, головною метою яких є стимулювання боржника до належного виконання зобов'язань шляхом встановлення додаткових гарантій задоволення вимог (інтересів) кредитора [27, с. 10-11]. Отже, автор вказує на те, що способи забезпечення виконання господарських зобов'язань мають додатковий, або несамостійний характер. Вони не існують незалежно від основного зобов'язання. Тому, і не можуть бути зазначені як самостійний інститут цивільного права.

Незважаючи на те, що підходи до визначення поняття „способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань” у наукових працях дещо відрізняються, слід вказати, що вони мають і певну єдність. І. Проценко виділяє сутнісні ознаки способів забезпечення належного виконання господарських зобов'язань:

- способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань безпосередньо передбачені нормами права;
- способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань обумовлені економічними чинниками;

- способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань спрямовані на гарантування виконання основного зобов'язання боржником;
- способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань забезпечують лише наявні дійсні вимоги;
- способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань спрямовані на зміцнення зобов'язань та надання їм більшої вірності;
- способи забезпечення належного виконання господарських зобов'язань спонукають боржника належно виконати зобов'язання через можливість застосування негативних наслідків [59, с. 11].

Забезпечується виконання господарських зобов'язань такими способами як:

- заходами захисту прав;
- заходами відповідальності учасників господарських відносин [27].

Існують різні класифікації видів способів забезпечення господарського зобов'язання. Наприклад, Л. Дудник пропонує наступну класифікацію:

- зобов'язально-правові – неустойка, порука, гарантія, завдаток і аванс;
- речово-правові – застава і притримання (ст.ст. 549-552 ЦК України) [27].

ЦК не визначає вплив позовної давності окремою підставою для припинення зобов'язання. Пропущення позовної давності не породжує права боржника вимагати припинення зобов'язання в односторонньому порядку (ч. 2 ст. 598 ЦК), якщо таке його право не встановлено договором або законом окремо.

Суд зазначає, що за загальним правилом зі впливом позовної давності, навіть за наявності рішення суду про відмову в позові з підстави пропущення позовної давності, зобов'язання не припиняється.

Відповідну постанову по справі № 757/32377/15-ц ВС прийняв 6.03.2019. У серпні 2015 р. позивач Н. звернулася до суду із позовом до Публічного акціонерного товариства «Т», третя особа – Публічне акціонерне товариство «Р» про визнання припиненим договору застави та зняття заборони відчуження.

Позов обґрунтовано тим, що 26 травня 2008 року між позивачем та третьою особою було укладено договір про надання споживчого кредиту та заставу транспортного способу, згідно з умовами якого банк зобов'язався надати позичальнику кредит у визначеній сумі із річною процентною ставкою 15 % на споживчі цілі придбання автотранспорту. Із метою забезпечення виконання зобов'язань позивач за вказаним кредитним договором у заставу переданий автомобіль. Але строки давності договору було вичерпано.

Спливу позовної давності як підстави для припинення зобов'язання норми глави 50 «Припинення зобов'язання» ЦКУ не передбачають. Згідно з приписами статті 267 ЦКУ особа, яка виконала зобов'язання після спливу позовної давності, не має права вимагати повернення виконаного, навіть якщо вона у момент виконання не знала про вплив позовної давності. Тому, відповідно до рішення суду, позивачу було відмовлено у задоволенні позовних вимог.

Таким чином, обставини, встановлені зазначеним судовим рішенням апеляційного суду, яке набрало законної сили, є преюдиційним у цій справі, у зв'язку із чим застава, яка є похідною від основного зобов'язання, підлягає припиненню, а накладена заборона відчуження майна вилученню з реєстру обтяжень [8].

Головною особливістю речово-правових способів забезпечення господарських зобов'язань є те, що вони передбачають використання майна як предмета забезпечення інтересів кредитора. Зобов'язально-правові способи забезпечення господарських зобов'язань змушують боржника виконати належно зобов'язання під страхом настання негативних наслідків, які пов'язані із зобов'язальними вимогами [21].

І. Проценко пропонує іншу класифікацію способів забезпечення виконання зобов'язань. На думку автора, способи забезпечення виконання зобов'язань можуть бути класифіковані за наступними ознаками: за підставами виникнення, ступенем впливу на боржника, способами досягнення мети, наслідками для кредитора та інших учасників забезпечувального зобов'язання [60, с. 11]. За

правовою природою та підставою вони поділені на правочинні та законні види забезпечення виконання зобов'язання [59, с. 13].

I. Проценко також запропонував критерії та відповідні види забезпечення належного виконання зобов'язань:

- за рівнем регулювання – загальні (передбачені ЦК України), спеціальні (передбачені іншими нормативними актами);
- за підставою встановлення – законні (встановлені законом); договірні, (встановлені договором);
- судові – встановлені рішенням суду;
- адміністративні – встановлені та не опротестовані в установленому порядку;
- за призначенням – універсальні (використовуються для всіх зобов'язань), чисто зобов'язально-правового спрямування (використовуються лише для забезпечення виконання зобов'язань відповідно до чинного законодавства), які, в свою чергу, класифікують на види забезпечення виконання договірних зобов'язань та види виконання охоронних зобов'язань [59, с. 6-7].

На нашу думку, найбільш повною є класифікація способів забезпечення виконання зобов'язань, яку запропонували І. Бірюков та Ю. Заїка:

1. За кількістю учасників забезпечувальних правовідносин:
 - а) двосторонні (кредитор, боржник);
 - б) багатосторонні (кредитор, боржник, третя особа – гарант, поручитель).
2. За підставами встановлення:
 - а) як законом, так і договором (неустойка, застава, завдаток, утримання);
 - б) виключно договором (порука, гарантія).
3. За формою встановлення:
 - а) проста письмова (неустойка, порука, застава, гарантія);
 - б) нотаріальна (застава нерухомості, транспортних засобів).
4. За ступенем визначеності:
 - а) вид і розмір, визначений на момент укладання договору;
 - б) розмір залежить від характеру і строку невиконання зобов'язання;

в) вид і розмір сторонами не визначений.

5. За процедурою задоволення інтересів кредитора:

а) стягнення проводиться з майна зобов'язальної сторони, яке перебуває у кредитора (застава, притримання);

б) проводяться грошові стягнення (неустойка);

в) до відповідальності притягуються треті особи (поручитель, гарант) [18].

ЦК України передбачені наступні способи виконання господарських зобов'язань:

- неустойка (ст. 549-552 ЦК України);
- порука (ст. 553-559 ЦК України);
- гарантія (ст. 560-569 ЦК України);
- завдаток (ст. 570-571 ЦК України);
- застава (ст. 572-593 ЦК України);
- притримання (ст. 594-597 ЦК України)
- довірча власність (597¹ 597¹³ ЦК України) [8].

Отже, способи забезпечення виконання зобов'язання є різновидом цивільно-правових зобов'язань. Водночас специфічні ознаки способів забезпечення виконання зобов'язань дозволяють відмежувати їх від схожих цивільно-правових інститутів [21].

Способи забезпечення виконання зобов'язання – це цивільно-правові інститути, що не можуть виникати самостійно. Вони можуть бути доказом укладання основного договору і є свідченням існування головного зобов'язання. Крім того, способи забезпечення виконання зобов'язання залишаються у пасивному вигляді, поки головне зобов'язання не буде порушено, або ж не буде виконано боржником не у повному обсязі чи неналежним чином.

Способи забезпечення виконання зобов'язання стимулюють боржника дотримуватися договору.

РОЗДІЛ 2.

Правова характеристика окремих способів забезпечення виконання господарських зобов'язань

2.1 Види способів забезпечення виконання зобов'язань за ЦК України.

Практично кожна розвинена країна має законодавство, яке регулює правовідносини між кредитором та боржником. Закони багатьох країн забезпечують належне виконання господарських зобов'язань відповідними способами. Серед них є як класичні, відомі ще римському праву (застава, штраф, неустойка тощо), так і новітні (гарантія).

Відповідно до завдань дослідження ми вважаємо необхідним визначити види забезпечення виконання зобов'язань відповідно до законодавства України, вказати їх особливості та специфіку.

Отже, види забезпечення виконання зобов'язань – це сукупність специфічних заходів, які більшою мірою не є самостійними, а виникають унаслідок інших зобов'язань; які регулюють цивільно-правові відносини між сторонами договору; за допомогою яких сторони можуть впливати одна на одну з метою належного виконання зобов'язань; які виступають як загроза вчинення певних дій, настання негативних наслідків майнового характеру для зобов'язальної сторони, незалежно від того, чи понесе кредитор збитки фактично [57].

І. Проценко визначає, що види забезпечення виконання зобов'язань є інститутом, який синхронізований із особливостями окремих видів зобов'язань та безпосередньо вмонтований у їхній механізм [59, с. 14-15].

С. Коросед визначає такі ознаки видів забезпечення виконання зобов'язань:

- мають майновий зміст;
- націлені на спонукання боржника до виконання свого зобов'язання (а не тільки на його покарання як правопорушника);

- мають додатковий (акцесорний) характер;
- можуть забезпечувати лише дійсні (передбачені чинним законодавством) зобов'язання [49].

Для кожного виду забезпечення господарських зобов'язань характерним є точність їх змісту по відношенню до конкретного об'єкта забезпечення та інших сторін договору, їх реквізитів тощо, оскільки кожен вид забезпечення є мірою відповідальності за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань. Тому зобов'язання повинні мати обособлено-персоніфіковане закріплення в договорі, в законі. І вони не можуть змінюватися без підстав, передбачених законом або ж договором (тобто вони мають характеризуватися постійністю) [44, с. 77].

Отже, як було визначено раніше, ЦК України передбачені наступні способи виконання господарських зобов'язань: неустойка (ст. 549-552 ЦК України); порука (ст. 553-559 ЦК України); гарантія (ст. 560-569 ЦК України); завдаток (ст. 570-571 ЦК України); застава (ст. 572-593 ЦК України); притримання (ст. 594-597 ЦК України) [8].

І. Пучковська визначила, що визначальною ознакою видів забезпечення виконання зобов'язань, що дозволяє відокремити їх від інших способів захисту прав кредитора, зокрема, мір цивільно-правової відповідальності та мір оперативного впливу, виступає наявність забезпечувального джерела. Таким джерелом є певне майно (застава та притримання) чи обов'язок третьої особи перед кредитором (порука та гарантія) [64, с. 28]. Саме це джерело є, з точки зору автора, головною особливістю видів забезпечення виконання зобов'язань.

О. Перунова визначає наступні завдання видів забезпечення виконання зобов'язань:

- попередити потенційного правопорушника (боржника) про те, що його дії можуть привести до негативних наслідків, якщо він не виконає, або ж виконає неналежно договірне зобов'язання;
- створити бенефіціару можливість для задоволення його інтересів, якщо зобов'язання не буде виконано, або ж буде виконано неналежним чином;

- усунути негативні наслідки, які можуть настати для бенефіціара у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання [56].

Види забезпечення виконання зобов'язань можуть бути систематизовані за їхнім місцем у системі цивільного законодавства наступним чином [59, с. 6]:

- загальні – неустойка, порука, гарантія, застава, завдаток, притримання (ч. 1 ст. 546 ЦКУ);
- спеціальні, що передбачені окремими галузями законодавства;
- інституційні – закріплені в окремих інститутах цивільного права;
- подвійного призначення, що можуть мати як незалежне значення, так і бути інструментом забезпечення іншого зобов'язання.

За правовою природою та підставою вони поділені на правочинні та законні види забезпечення виконання зобов'язання [59, с. 13].

Ст. 547 ЦК України встановлює форму правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання. Відповідно до ст. 547 ЦК України, правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі. У іншому випадку він є нікчемним [8].

У ст. 548 ЦК України зазначаються загальні умови забезпечення виконання зобов'язання:

- виконання зобов'язання забезпечується, якщо це встановлено договором або законом;
- недійсне зобов'язання не підлягає забезпеченню;
- недійсність правочину щодо забезпечення його виконання не спричиняє недійсність основного зобов'язання [8].

Відповідно до завдань дослідження, розглянемо окремі способи забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi у разі порушення боржником зобов'язання.

Відповідно до ст. 551 ЦК України, предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно [8].

Неустойка характеризується наступними рисами:

- вид забезпечення виконання зобов'язання;
- санкція норми права [59, с. 12].

У ЦК України (ст. 549) визначено дві форми неустойки – штраф та пеня. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми грошового зобов'язання, яке було виконано несвоєчасно, за кожен день прострочення виконання, якщо інше не передбачено законом або договором [8].

У цивільному праві неустойка розглядається в декількох аспектах: власне як неустойка; як санкція за учинене цивільне правопорушення [59, с. 15].

Моментом переходу неустойки у санкцію норми права є допущене невиконання чи неналежне виконання зобов'язання та позов про притягнення порушника до відповідальності.

Існують різні підходи до правової природи неустойки, що спричиняє потребу визначення доцільності цього виду забезпечення виконання господарських зобов'язань та його обґрунтованості. Одне, коли неустойка – вид забезпечення зобов'язання (ст. 549 ЦК), інше, коли – наслідок неналежного виконання зобов'язання (ст. 611 ЦК) та вид цивільно-правової відповідальності. Тому, доцільною є класифікація неустойки за її правовою природою. Отже, неустойка, відповідно до чинного законодавства, може бути імперативно законною та диспозитивно законною. [59, с. 11].

Підставою виникнення права на неустойку (ст. 550 ЦК України) є наявність у бенефіціара збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. Але бенефіціар не має права на неустойку в разі, якщо боржник не відповідає за порушення зобов'язання [8].

Порука – умовний правочин, за яким поручитель відповідає перед кредитором лише у тому разі, коли боржник порушив умови договору, але у бенефіціара немає фактичної можливості стягнути з нього борг [59, с. 12-13].

І. Проценко вказує, що відносини між боржником та поручителем переважно засновані на їхній взаємодовірі та на домовленості.

Аналіз чинного законодавства України дозволяє виділити два види поруки:

- порука у її історично-звичаєвому розумінні – поручительство поручителя перед бенефіціаром боржника за виконання ним свого обов'язку;
- порука як вид фінансових послуг [59, с. 12-13].

Серед характерних ознак поруки слід виділити такі:

1. Правовідносини поруки мають похідний характер від основного зобов'язання.
2. Сторонами у цих правовідносинах є: за основним зобов'язанням – бенефіціар та боржник, за додатковим – бенефіціар, боржник, поручитель.
3. Порука виникає на підставі укладення договору між суб'єктами відповідних правовідносин.
4. У правовідносинах, що можуть забезпечуватися порукою, боржник повинен самостійно виконувати свої зобов'язання на тих умовах, що були встановлені основним зобов'язанням.
5. У разі порушення зобов'язання, забезпеченого порукою, або його неналежного виконання боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники. Це відмінна ознака поруки як способу забезпечення зобов'язань.
6. Сторони (кредитор, боржник та поручитель) можуть досягти домовленості відповідно до меж відповідальності поручителя, зокрема, у питанні обсягу відповідальності, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 553 ЦК України порукою може забезпечуватися виконання ним зобов'язання частково або у повному обсязі.
7. Сторони (кредитор, боржник та поручитель) мають право домовитися і про додаткову відповідальність поручителя. У разі порушення боржником зобов'язання, або неналежного його виконання боржник і поручитель відповідають перед бенефіціаром як солідарні боржники, якщо договором не встановлено інше (ч. 1 ст. 554 ЦК України) [42, с. 205].

Новелою у Цивільному кодексі України є ст. 558 ЦК України, де передбачено, що поручитель має право на оплату послуг, наданих ним

боржникові. Отже, цивільне законодавство надає можливість усім сторонам договору домовитися про межі відповідальності поручителя та закріпити цю домовленість у договірній формі [41, с. 206].

Ст. 559 ЦК України передбачено чотири випадки припинення поруки:

- з припиненням зобов'язання (його виконанням);
- у разі відмови бенефіціара прийняти належне виконання зобов'язання;
- у разі переведення боргу на іншу особу, якщо це передбачено чинним законодавством або договором;
- після закінчення строку поруки.

Строки поруки встановлюються договором за згодою сторін.

ЦК України визначає порядок правовідносин між кредитором та боржником у разі ліквідації юридичної особи, якщо вона виступає у ролі боржника. У цьому разі дія поруки як способу забезпечення виконання господарських зобов'язань не припиняється. Але ЦК України вказує і умови, за яких порука буде діяти – якщо до дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань запису про припинення юридичної особи кредитор звернувся до суду з позовом до поручителя у зв'язку з порушенням таким боржником зобов'язання або його неналежним виконанням [8].

Цікавими є випадки звернення до суду з позовом про визнання договору поруки недійсним з підстав його вчинення під впливом помилки, обману або під впливом тяжкої обставини.

Верховний Суд України у п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» роз'яснив, що помилки в укладенні договору поруки, що були здійснені внаслідок власного недбальства, незнання законодавства України чи неправильного його тлумачення однією зі сторін договору не вважаються підставою для визнання договору недійсним [17].

Так, у справі за позовом громадянки Т. до ПАТ «Енергобанк», за участю третьої особи А., про визнання договору поруки недійсним позивачка заявила, що за відсутності у неї заробітку та власного майна, що може свідчити про наявність

у неї можливостей виконати зобов'язання перед ПАТ «Енергобанк» укладення такого договору було неможливим, і це свідчить про те, що на момент договору вона не усвідомлювала свої дії. Крім того, на момент укладання договору позивачка не усвідомлювала свої права та обов'язки та не прочитала договір перед тим як його підписати.

Рішенням Центрального районного суду м. Миколаєва від 9 листопада 2012 р. позивачці Т. було відмовлено в задоволенні позову ї з недоведеністю позовних вимог. Рішення не було оскаржене і набрало законної сили [57].

Гарантія – це специфічний спосіб забезпечення виконання господарських зобов'язань, який реалізується шляхом письмового підтвердження (гарантійного листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управненої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язана сторона) не виконає вказане у ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні [4].

Правовим наслідком порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією: є сплата кредитором грошової суми відповідно до умов гарантії. Вимога про сплату грошової суми подається кредитором у письмовому вигляді у формі, яка передбачена договором. У цій вимозі кредитор повинен вказати, що саме стало порушення виконання гарантійних зобов'язань. Вимога подається у строк, визначений договором. Передача прав на вимогу відповідно до чинного законодавства України третій особі неможлива, якщо інше не передбачено договором [71].

У ЦК України передбачені також права гаранта на відмову в задоволенні вимоги кредитора та право на зворотну вимогу до боржника (глава 49 § 4 ЦК України). Тобто, як у і римському праві класичних часів у гаранта є право регресу.

Відповідно до ст. 570 ЦК України завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредитором боржником у рахунок належних з нього за

договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання [71].

І. Дзера зазначає, що у ЦК України немає чіткого правила про те, що завдаток може забезпечувати лише дійсне (існуюче між сторонами) зобов'язання, породжує дискусії з цього приводу, що негативно впливає на практику використання цього виду забезпечення зобов'язань [26, с. 12]. Тому, перспективним напрямком дослідження може стати розробка правил про використання завдатку.

М. Пляніоль вважає, що завдаток тепер уже не відповідає його історичному призначенню. На думку автора, створений із метою забезпечення належного виконання договірних зобов'язань, завдаток тепер перетворився на спосіб, що їх спрощує [70, с. 42].

С. Зинченко та Д. Тариков також вказують, завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язання є мірою заходів відповідальності, що свідчить про те, що він не є безпосереднім способом забезпечення зобов'язання [70, с. 42].

У разі укладення основного договору завдаток повертається стороні, що його внесла (квазіборжнику), або вираховується із суми боргу (належних за основним договором платежів) [70, с. 43].

Ст. 571 ЦК України визначає правові наслідки невиконання договору забезпеченого завдатком:

- якщо основний договір не був укладений з вини квазіборжника, завдаток залишається у квазікредитора;
- якщо основний договір не був укладений з вини квазікредитора, він зобов'язаний повернути завдаток та додатково сплатити суму в розмірі завдатку, або його вартості [8].

Підсумовуючи слід відзначити, що термін „завдаток” у чинному законодавстві неоднозначний, як, втім, і цілий ряд інших правових дефініцій (правочин, угода та ін.).

В ст. 1 Закону України „Про заставу” застава – це спосіб забезпечення зобов'язань, якщо інше не встановлено чинним законодавством України, в силу

чого кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання, або його неналежного виконання, одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами [33].

Застава передбачає передачу заставленого майна кредитору, або задоволення його потреб за рахунок цього майна у тому разі, якщо боржник не виконає, або ж виконає неналежним чином зобов'язання відносно основного договору (ст. 572 ЦК України) [8].

Предметом застави може бути майно, яке боржник набуде у майбутньому - після виникнення застави (ст. 576 ЦК України) [8].

Ст. 574 ЦК України регулює підстави виникнення застави: договір, закон або рішення суду [71].

На думку Т. Шкрум, для застави характерні наступні принципи: залежність від основного обов'язку; дійсність застави; її спеціальний характер; її спеціальний характер; її визначеність; можливість змінни предмета застави (у тому випадку, якщо це передбачено умовами договору між сторонами); нерухомість; публічність; пріоритет раніше встановленої застави перед наступною; економічність; взаємне забезпечення інтересів сторін [24, с. 104].

Відповідно до ст. 575 ЦК України, існують окремі види застави як способу забезпечення виконання господарських зобов'язань. Отже, окремими видами застави є іпотека, заклад. Кожен з цих видів характеризується певними особливостями.

Одним з видів застави є іпотека. Іпотекою є застава нерухомого майна, що залишається у володінні засталодавця або третьої особи [8]. Це визначення надано у ЦК України. Дещо інше визначення іпотеки є у Законі України „Про іпотеку”. Іпотека – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання, або неналежного його виконання, одержати задоволення

своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника [12].

За нормальних умов, коли позичальник належним чином виконує взяті на себе обов'язки щодо погашення заборгованості, то кредитор має право нараховувати проценти передбачені статтею 1048 ЦК України, якщо ж кредитор достроково вимагає повернути боргу або закінчився строк кредитування, то застосуванню підлягає спеціальна стаття, яка регламентує відповідальність за порушення виконання грошового зобов'язання – 625 ЦК України, яка говорить, що «Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом».

Отже, три проценти річних від простроченої суми за весь час прострочення застосовуються у випадку, якщо сторони в договорі не передбачили іншого розміру процентів річних.

Під час проведення аналізу були виявлені випадки відмови судами у стягненні сум на підставі ст. 625 ЦК у зв'язку з відсутністю зазначення їх розміру в договорі.

Так, Апеляційний суд Закарпатської області рішенням від 20 грудня 2012 р. скасував рішення Міжгірського районного суду Закарпатської області від 8 жовтня 2012 р. у частині задоволення позовної вимоги про стягнення 3% річних від суми боргу, оскільки сторонами у спірному договорі розмір процентів за користування зазначеними коштами не встановлений, а отже, у позивача немає правових підстав для покладення на відповідача відповідальності за порушення грошового зобов'язання відповідно до правил ст. 625 ЦК.

Другим видом застави як способу забезпечення виконання зобов'язань, є заклад. Предметом закладу також є нерухоме майно, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі [8].

Сторонами у договорі застави є заставодавець і заставодержатель, або третя особа (майновий поручитель) [63].

Право застави припиняється у разі:

- припинення зобов'язання, забезпеченого заставою;
- втрати предмета застави, якщо його не було змінено умовами договору;
- реалізації предмета застави;
- набуття кредитором права власності на предмет застави (ст. 593 ЦК України) [8].

Цивільний кодекс України також регулює заміну предмету застави, передачу у заставу майна, що є у спільній власності, порядок страхування предмета застави та його оцінку, зміст договору застави, порядок користування та розпоряджання предметом застави, обов'язки володільця предмета застави, правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, порядок реалізації предмета застави, можливості дострокового виконання зобов'язання, забезпеченого заставою й ін. (ст.ст. 578-592 ЦК України) [8].

Універсалізм застави спряє її розширеному використанню, в тому числі і для забезпечення публічних зобов'язань [61, с. 18]. Тому застава і вважається універсальним інструментом забезпечення виконання господарських зобов'язань.

С. Нижний стверджує, що правова природа застави майнових прав повинна визначатися як речово-правовий спосіб забезпечення виконання встановлених договором зобов'язань, оскільки саме такий підхід в повній мірі враховує як зобов'язальну, так і речову природу даного інституту [53, с. 180]. Отже, застава може характеризуватися як мінімум двома важливими ознаками – наявність об'єкту застави та наявність певних зобов'язань між сторонами, встановлених договором.

Застава не є самостійним способом забезпечення виконання господарських зобов'язань. Правовідносини виникають лише тоді, коли є основне зобов'язання між сторонами – кредитором та боржником та іншими особами, які виступають на їх стороні.

Не визначення початкової ціни реалізації предмету застави не може вважатися підставою для скасування правильного по суті рішення суду. На нашу думку, слід привести приклад з судової практики.

Банк «Т» звернувся до Господарського суду міста Києва з позовом до Товариства «Н» про звернення стягнення на предмет застави.

В рахунок погашення кредитної заборгованості позичальника «Н» перед Банком «Т» за Генеральною угодою, звернуто стягнення на предмет застави згідно договору застави, встановивши спосіб реалізації предмету застави шляхом продажу з публічних торгів за ціною, яку було встановлено спеціального висновку в межах реалізації процедури виконавчого провадження. Але суд постановив, що початкова ціна предмета застави має бути визначена на підставі висновку суб'єкта оціночної діяльності в межах процедури виконавчого провадження, та це не суперечить нормам діючого законодавства, а не визначення початкової ціни предмету застави в резолютивній частині рішення не може вважатися підставою для припинення торгів [8].

ЦК України визначає загальні положення про право притримання (ст.ст. 594-597 ЦК України). Згідно зі ст. 594 ЦК України, сутність притримання передбачає у необхідності передачі та притримання кредитором об'єкту, що визначений договором, у разі невиконання, або неналежного виконання боржником своїх обов'язків відносно договору [71]. Закон також вказує що право притримання може розповсюджуватися і на третю особу на стороні кредитора, якщо це передбачено договором і не суперечить чинному законодавству України. Крім загальних положень про притримання, ЦК України у Книзі V „Зобов'язальне право” містить норми відносно видів договору, які можуть передбачати право кредитора на притримання об'єкта, який вказаний у договорі. Цими видами є договори: підряду (ст. 856), побутового підряду (ч. 2 ст. 874), перевезення (ч. 4 ст. 916), комісії (ст. 1019) [4]. В українському законодавстві є і інші нормативні акти, що передбачають використання права притримання – зокрема, Кодекс торговельного мореплавства України [5].

Притримання – це єдиний передбачений законом спосіб забезпечення виконання зобов'язань, застосування якого не потребує обов'язкового застереження в договорі й можливе лише за наявності певних юридичних фактів, сукупність яких утворює складний юридичний факт, що є підставою для виникнення правовідношення притримання. Складовими цього інституту забезпечення виконання зобов'язань є:

- наявність права власності на об'єкт притримання у боржника;
- перебування зазначеної речі у володінні бенефіціара;
- законне (правомірне) володіння бенефіціара;
- порушення з боку боржника своїх обов'язків перед кредитором, неналежне їх виконання;
- обов'язок бенефіціара передати притримувану річ боржнику чи вказаній ним особі при наявності певних юридичних фактів [38, с. 137].

Притримання не є обособленим видом правовідносин. Цей вид правовідносин виникає лише тоді, коли існує основне зобов'язання. Відповідно до ст. 594 ЦК України право на притримання виникає при одночасному існуванні таких умов:

1. Наявність певного договору між сторонами.
2. Наявність предмету притримання [19, с. 141].

Одні науковці (Б. Гонгало, В. Грибановий, В. Єм) визначають притримання як міру оперативного впливу, інші ж, і їх переважна більшість (І. Пучковська, С. Сарбаш), посилаючись на положення чинного ЦК України, який вперше закріпив в законі притримання серед видів забезпечення виконання зобов'язань, відносять останнє до забезпечувальної міри. Розбіжності пов'язані з правовою природою цього поняття.

Діюче законодавство та теоретичні напрацювання в сфері забезпечень та мір оперативного впливу дозволяють зробити висновок щодо природи права притримання. Отже притримання може бути розглянуто і як міра оперативного впливу, що передбачено встановленої ст. 594 ЦК України, і як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, що передбачено у ст. 597 ЦК України [67,

с. 437]. З однієї сторони, притримання стимулює боржника до належного виконання зобов'язання, з іншої – забезпечує майнові права кредитора. Тому розглядати цей інститут забезпечення виконання зобов'язань необхідно комплексно, беручи до уваги обидва аспекти.

Відповідно до 597⁻¹ 597⁻¹³.. ЦК України, способом забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором є право довірчої власності.

Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань є різновидом права власності на майно, за яким кредитор, який отримав майно у довірчу власність (довірчий власник), не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом. За договором про встановлення довірчої власності одна сторона (довірчий засновник) передає майно другій стороні (довірчому власнику) на праві довірчої власності для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором, договором позики [8].

Об'єктом довірчої власності може бути майно, яке може бути відчужено і на яке може бути звернено стягнення, цінні папери та корпоративні права. Режим довірчої власності не поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання об'єкта довірчої власності, якщо інше не зазначено у договорі про встановлення довірчої власності.

Об'єктом довірчої власності має право користуватися довірчий засновник. Засновник також може бути інша особа, визначена договором про встановлення довірчої власності. Якщо об'єктом довірчої власності є земельна ділянка, передача її в користування іншим особам здійснюється в порядку, визначеному Земельним кодексом України.

2.2. Гарантія як один із видів забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Інститут гарантії в її сучасному розумінні є новелою чинного законодавства України. Довгі роки гарантія як вид забезпечення виконання господарських зобов'язань не використовувалася у цивільній практиці. Наприклад, у ЦК УРСР гарантія була лише „доповненням” поруки (її різновидом). Але з прийняттям ЦК України цей вид забезпечення виконання господарських зобов'язань набув нового змісту.

Слово „гарантія” походить від французького „забезпечення”. Новий тлумачний словник української мови визначає це поняття як „забезпеку, убезпеку, запоруку” [54, с. 413].

ГК України дає визначення поняттю „гарантія”. Відповідно до ГК України (ст. 200), гарантія – це специфічний спосіб забезпечення виконання господарських зобов'язань, який передбачає укладення письмової угоди (гарантійного листа), відповідно до якої гарант повинен задовільнити вимоги управленої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у гарантійному листі у тому разі, якщо боржник не виконає умов, вказаних у договорі між ним та кредитором [4].

І. Проценко пропонує дещо інше визначення поняття гарантія. Гарантія розглядається автором як тристороннє зобов'язання (тобто гарантія має три сторони), за яким гарант зобов'язаний виконати на підставі заявленої в установленому порядку вимоги у за забезпеченим гарантією зобов'язанням (відповідну грошову суму), повідомити про це принципала (гаранта) [59, с. 13].

Комплексний підхід до визначення цього поняття пропонує К. Молодіко. На думку автора, гарантія – це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого гарант, зобов'язаний сплатити зумовлену грошову винагороду бенефіціару, який протягом строку дії гарантії в належному місці та спосіб надав гарантові передбачені умовами гарантії документи, з яких припускається порушення забезпеченого гарантією обов'язку принципала перед

бенефіціаром за відсутності явних доказів навмисного введення бенефіціаром в оману гаранта щодо факту настання гарантійного випадку [47, с. 24].

Є. Васильєва, розглядаючи зарубіжне законодавство, пропонує таке визначення гарантії: „гарантія (portefori, Garantie, idemnity) – це договірне самостійне зобов'язання, відповідно до якого боржник гарант гарантує кредиторів відшкодування збитків при настанні певних умов (наприклад, при неплатоспроможності боржника)” [43, с. 50].

Отже, зі вказаних визначень ми можемо зробити висновок, що гарантія здійснюється на підставі укладення письмової угоди (гарантійного листа). Важливим є і те, що гарантія має три сторони.

Іноді гарантія може розглядатися як кваліфікована порука. Але ЦК України чітко визначає гарантію як новий, самостійний вид забезпечення виконання зобов'язання. Крім того, відповідно до чинного законодавства України, гарантія може розглядатися і як вид фінансових послуг.

Нова конструкція гарантії визначила певні її риси в рекомендаціях Міжнародної торговельної палати (ICC), зокрема в Уніфікованих правилах для гарантій на вимогу (1992 р.) [59, с. 12-13].

Л. Єсіпова вказує на те, що гарантія як вид забезпечення виконання зобов'язань має спільні риси з іншими цивільно-правовими інститутами, зокрема, страхуванням. Автором було проаналізовано такий специфічний вид гарантії, як державна гарантія, визначено її відмінності від інших видів гарантії. Л. Єсіпова зазначає, що гарантія: призводить до виникнення акцесорного зобов'язання; передбачає можливість настання певних майнових наслідків відповідно до договору; є способом забезпечення інтересів кредитора [27, с. 12].

Отже, гарантія передбачає, що у цивільно-правових відносинах будуть брати участь три сторони – кредитор (бенефіціар), боржник (принципал) і гарант [21].

Правові відносини сторін, які беруть участь у зобов'язанні, можна розглядати у двох площинах – як внутрішні (ті, у яких беруть участь боржник та гарант) та зовнішні (ті, у яких беруть участь гарант та бенефеціар). Отже,

відповідно до гарантійного зобов'язання усі сторони мають правові відносини між один одним. Також слід зазначити, що головними правовідносинами у гарантійному вимірі є правовідносини між гарантом і кредитором [28, с. 11].

Згідно зі ст. 560 ЦК України за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантують перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку у повному обсязі, якщо інше не передбачено чинним законодавством України.

Відповідно до ст. 3 Уніфікованих правил Міжнародної торгівельної палати правила укладання договору передбачають наступні відомості: найменування сторін; посилання на основне зобов'язання, в якому передбачена видача гарантії; максимальна сума грошових коштів, яка підлягає виплаті, та валюта платежу; строк, на який видана гарантія; умови, на підставі яких здійснюється платіж [3]. Договір гарантії може мати і іншу структуру, якщо вона не суперечить чинному законодавству України.

Гарантія, як і інші види забезпечення належного виконання господарських зобов'язань, можуть бути класифіковані за певними ознаками. Існують різні класифікації гарантій, запропоновані як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. В рамках нашого дослідження важливими, з нашої точки зору, є розробки вітчизняних дослідників.

Наприклад, К. Молодико пропонує наступну класифікацію гарантій.

1. Залежно від можливості гаранта відкликати видану гарантію:

- безвідклична;
- відклична.

2. Залежно від можливості бенефіціара передати право на гарантію (ст. 563 ГК України):

- непередавана;
- передавана.

3. Відповідно до забезпечуваних зобов'язань за Положенням НБУ про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах:

- платіжна гарантія (передбачає сплату покупцем визначеної суми банку у випадку несплати за поставлений товар);
- гарантія повернення авансового платежу (передбачає повернення авансового платежу у випадку невиконання продавцем зобов'язань із постачання);
- тендерна гарантія (передбачає сплату організатору тендеру визначеної суми у разі відмови продавця постачати товар, якщо він виграв тендер);
- гарантія виконання (передбачає виплату покупцеві визначеної суми у разі відмови продавця виконати зобов'язання відповідно договору);
- гарантія повернення кредиту (позики) (передбачає виплату кредитору суму боргу та процентів за кредитом у разі невиконання кредитних зобов'язань позичальником [48]).

4. Відповідно до порядку здійснення виплат:

- умовна гарантія (передбачає участь трьох сторін: банку-гаранта, кредитора, боржника; гарантійні зобов'язання покладаються на банк у разі несплати боржником визначеної грошової суми; передбачає необхідність представлення банку певних документів кредитором та/або виконання певних умов);
- безумовна гарантія (передбачає участь трьох сторін: банку-гаранта, кредитора, боржника; гарантійні зобов'язання покладаються на банк у разі несплати боржником визначеної грошової суми; не передбачає необхідність представлення банку певних документів кредитором та/або виконання певних умов).

За загальним правилом та практикою, що склалася, гарантія є умовною [51].

Слід також виділити особливі види гарантії:

1. Державна гарантія (видається державою; другою стороною виступають суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність на основі державної власності (або у разі наявності у держави частки, що не перевищує 50 %). Державна гарантія забезпечення виконання господарських зобов'язань – це ризиковане, строкове, забезпечене, оплатне, незалежне, як правило, безвідкличне, надане з метою реалізації стратегічно важливих для національної економіки

проектів виключно у межах, визначених законом про Державний бюджет України, та з дотриманням встановлених форми і процедур зобов'язання гаранта – Кабінету Міністрів України (в особі Міністра фінансів України) – виконати перед управненою стороною (кредитором) повністю або частково обов'язок зобов'язаної сторони (боржника) [52].

2. Гарантія на першу вимогу в міжнародному обороті (регулюється спеціальними правилами, затвердженими Міжнародною торговою палатою (Конвенція ООН про незалежні гарантії та резервні акредитиви від 11.12.1995 р.; Уніфіковані правила Міжнародної торгової палати для банківських гарантій на першу вимогу 1992 р.) [73; 42].

3. Фінансова гарантія в митному праві.

Також цікавою є класифікація гарантій за способом подання. Пряма гарантія передбачає участь у правовідносинах кредитора, боржника, гаранта, і подається відповідно до інструкцій гаранта [74]. Непряма гарантія передбачає участь ще один контргаранта, який надає на користь гаранта свою контргарантію [68].

Важливою ознакою виконання зобов'язань відповідно гарантії є їх обмеження у часі. Гарантія має строк відповідно до умов договору (ст. 561 ЦК України) [8].

ЦК України визначає порядок та умови припинення гарантії. Відповідно до ст. 568 ЦК України, припинення гарантії відбувається:

- якщо відбулася сплати кредитором суми, на яку видано гарантію;
- якщо строк гарантії вичерпано;
- якщо кредитор відмовився від своїх прав шляхом повернення гарантійного зобов'язання гарантові у письмовій формі;
- у разі передання відступного (ст. 600 України);
- у разі зарахування (ст. 601 України);
- у разі новації (ст. 604 України);
- у разі поєднання боржника і кредитора в одній особі (ст. 606 ЦК України) тощо [75].

Якщо гаранту стало відомо про те, що гарантію припинено, він має повідомити про боржника [8].

Отже, гарантія як вид забезпечення зобов'язань, має специфічні риси. Умовно гарантію можна назвати незалежною, бо припинення цього виду забезпечення зобов'язань не передбачає припинення основного зобов'язання. Але це не означає, що гарантія може існувати без основного зобов'язання (фактично бути незалежною). Крім того, слід відзначити, що припинення відносин між боржником та кредитором, якщо боржник виконав належним чином зобов'язання відповідно договору та чинному законодавству України, не означає автоматичного припинення гарантійного зобов'язання. Тому, гарантія як вид забезпечення зобов'язань, з нашої точки зору, може вважатися умовно незалежною.

ЦК України визначає правові наслідки порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією (ст. 563 ЦК України). Відповідно до гарантійного зобов'язання гарант сплачує кредиторів суму, встановлену у договорі у тому разі, якщо боржник не виконав зобов'язання (не сплатив певну суму кредиторів), або ж виконав їх неналежним чином. Кредитор повинен пред'явити вимогу до гаранта у письмовій формі. Щодо строків пред'явлення вимоги кредитором гаранта, Закон їх не визначає. Їх визначає договір [8].

Слід також відзначити, що відповідно до ЦК України, участь у цьому процесі не можуть брати треті сторони. Кредитор не може передати право на вимогу до гаранта іншій особі. Але законодавство України також передбачає, що договором можуть бути встановлені інші умови [55].

Обсяг відповідальності гаранта перед бенефіціаром за порушення принципалом основного зобов'язання, обмежується сплатою суми, на яку її видано [55].

Гарант має право відмовитися від задоволення вимоги кредитора, якщо вимога або додані до неї документи не відповідають умовам гарантії. Це право підтверджується і судовою практикою. У 2017 року військова частина звернулася до Господарського суду міста Києва з позовом до Банку «Н» про стягнення

заборгованості у розмірі 25 877,73 грн. Позовні вимоги було обґрунтовано неналежним виконанням зобов'язань відповідачем відповідно до гарантійного листа, яким забезпечено виконання договору про закупівлю товарів за державні кошти.

Рішенням Господарського суду м. Києва від 17.07.2017, постановою Київського апеляційного господарського суду від 03.10.2017, у задоволенні позову відмовлено.

З умов гарантійного листа випливає, що обов'язок гаранта сплатити кредиторів грошову суму відповідно до умов гарантії настає за умови порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, або його неналежне виконання, направлення кредитором гаранта письмової вимоги разом із зазначеними в гарантії документами. За відсутності однієї із вказаних умов відповідальність гаранта не настає. Було встановлено, що умови гарантійного листа передбачають, що картка зі зразками підпису посадової особи-кредитора повинна бути надана гарантові у вигляді оригіналу, посвідченого нотаріально, або ж іншим способом, передбаченим чинним законодавством. Але в матеріалах справи цього документу не було. Крім того, було встановлено, що рішенням Національного банку України банк «Н» визнано неплатоспроможним. Тому, на підставі отриманих даних, було встановлено, що вимоги позивача не можуть бути задоволені [8].

Цікаве дослідження провела І. Пучковська відносно незалежного характеру гарантії. Як уже зазначалося раніше у нашому дослідженні, незалежність гарантії, з нашої точки зору, має умовний характер. І ми погоджуємося з думкою І. Пучковської, що гарантія як умовно незалежний інститут цивільного права, з одного боку укріплює позиції кредитора, з іншого – протиставляє цей інститут іншим видам забезпечення виконання зобов'язань. Річ у тім, що способи забезпечення виконання господарських зобов'язань, передбачені у гл. 49 ЦК України, визначаються як зобов'язання акцесорні (тобто ті, що залежні від основного зобов'язання і не можуть без нього існувати). Саме в цьому, на думку

І. Пучковської, і полягає конфлікт юридичної природи гарантії з її визначенням та місцем, яке вона займає у системі цивільних правовідносин [66].

Слід визначити, в чому проявляється незалежність гарантії як інституту забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Отже, незалежність гарантії проявляється у тому, що як цивільно-правовий інститут і як форма правовідносин між кредитором та гарантом, вона продовжує дію у разі виконання основного зобов'язання (тобто припинення взаємовідносин між кредитором та боржником). Гарантія не закінчується автоматично. І ця її особливість розрізняє гарантію з іншими видами забезпечення виконання господарських зобов'язань.

На думку І. Пучковської, гарантію не можна розглядати лише як односторонній правочин, учинений гарантом на користь бенефіціара, а вираз „незалежність гарантії від основного зобов'язання” (ст. 562 ЦК України) може розглядатися як ознака її незалежності та самостійності лише по відношенню до основного зобов'язання, вказаного у договорі.

Тобто, ми можемо зробити висновок, що гарантія дійсно може розглядатися незалежною, але лише по відношенню до основного зобов'язання [22]. Вона не може існувати ізольовано, і виникає лише за умови виникнення основного зобов'язання. Але юридична природа гарантії як виду забезпечення виконання господарських зобов'язань, вказує на те, що правовідносини кредитора та гаранта можуть продовжуватися і у разі закінчення правовідносин між кредитором та боржником [67, с. 119-121]. Тому доцільним є введення поняття відносної (або умовної) самостійності гарантії як способу забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Отже, гарантія – це спосіб забезпечення виконання господарських зобов'язань, відповідно до якого гарант, на підставі вчиненого ним у письмовій формі одностороннього правочину (видачі гарантії) зобов'язаний сплатити зумовлену грошову винагороду бенефіціару, який протягом строку дії гарантії в належному місці та спосіб надав гарантові передбачені умовами гарантії документи, з яких припускається порушення забезпеченого гарантією обов'язку

принципала перед бенефіціаром за відсутності явних доказів навмисного введення бенефіціаром в оману гаранта щодо факту настання гарантійного випадку.

Гарантії класифікують: залежно від можливості гаранта відкликати видану гарантію; залежно від можливості бенефіціара передати право на гарантію; відповідно до забезпечуваних зобов'язань за Положенням НБУ про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах; відповідно до порядку здійснення виплат бенефіціарові за гарантією.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами випускного кваліфікаційного дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Інститут забезпечення виконання зобов'язань – це не новий інститут цивільного права. Відомими видами гарантії за часів римського права були завдаток, неустойка, порука і застава, були відомі ще у часи римського права. У той час як гарантія є новим способом забезпечення виконання господарських зобов'язань. Сьогодні також розглядається питання про інститут страхування як спосіб забезпечення господарських зобов'язань.

2. Відповідно до теоретико-правового аналізу наукової літератури та нормативно-правових документів, було визначено, що забезпечення виконання зобов'язань – це традиційний інститут цивільного права, який був заснований ще за часів римського права. Відповідно до ЦК, господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

3. Законодавець не наводить чіткої класифікації способів забезпечення виконання господарських зобов'язань. Однак розглянувши думки різних науковців щодо класифікації способів забезпечення виконання господарських зобов'язань, у своєму дослідженні ми спиралися на класифікацію, запропоновану І. Бірюковим та Ю. Заїкою. Отже, способи забезпечення виконання господарських зобов'язань можуть бути класифіковані за наступними ознаками: за кількістю учасників забезпечувальних правовідносин, за підставами встановлення, за

формою встановлення, за ступенем визначеності, за характером забезпечувальних способів, за процедурою задоволення інтересів кредитора.

4. Відповідно до наукової літератури та нормативно-правової документації, було визначено, що гарантія як один із видів забезпечення виконання господарських зобов'язань – це спосіб забезпечення виконання господарських зобов'язань, відповідно до якого гарант, на підставі вчиненого ним у письмовій формі одностороннього правочину (видачі гарантії) зобов'язаний сплатити зумовлену грошову винагороду бенефіціару, який протягом строку дії гарантії в належному місці та спосіб надав гарантові передбачені умовами гарантії документи, з яких припускається порушення забезпеченого гарантією обов'язку принципала перед бенефіціаром за відсутності явних доказів навмисного введення бенефіціаром в оману гаранта щодо факту настання гарантійного випадку.

5. Проаналізувавши чинне законодавство та судову практику було визначено, що правове регулювання гарантії в українському законодавстві є недосконалим та містить певні колізії, які ускладнюють їх застосування. Для прикладу, частина перша статті 560 ЦК України містить визначення поняття гарантії, яке, проте, не розкриває її суть та правову природу. Крім того, ЦК України не містить переліку обов'язкових умов, які мають міститися у гарантії. На нашу думку одним із найістотніших проблемних питань застосування гарантії є розбіжності в ЦК України та ГК України різного переліку осіб, які можуть виступати гарантами. Таким чином, два акти містять різну термінологію та різний перелік осіб, які мають право бути гарантами.

Отже, гарантами у гарантійних відносинах можуть бути особи зі спеціальною правоздатністю, що слугує введенню порядку здійснення зобов'язань у рамки загальногосподарських механізмів здійснення господарської діяльності.

Ще однією проблемою у використанні гарантій є відсутність правового регулювання порядку заміни сторін гарантії. Враховуючи те, що гарантія є видом забезпечення виконання зобов'язання, застосування загальних норм ЦК України щодо заміни сторін у зобов'язанні не враховує повною мірою специфіку правової

природи гарантії. Так, заміна кредитора чи боржника неможлива без заміни сторони за основним зобов'язанням, хоча зазначене прямо не передбачено ЦК України, а впливає виключно з особливостей самої гарантії.

Гарантія як вид забезпечення зобов'язань, має специфічні риси. Умовно гарантію можна назвати незалежною, бо припинення цього виду забезпечення зобов'язань не передбачає припинення основного зобов'язання. Але це не означає, що гарантія може існувати без основного зобов'язання (фактично бути незалежною). Крім того, слід відзначити, що припинення відносин між боржником та кредитором, якщо боржник виконав належним чином зобов'язання відповідно договору та чинному законодавству України, не означає автоматичного припинення гарантійного зобов'язання. Але, вона не може існувати ізольовано, і виникає лише за умови виникнення основного зобов'язання. Але юридична природа гарантії як виду забезпечення виконання господарських зобов'язань, вказує на те, що правовідносини кредитора та гаранта можуть продовжуватися і у разі закінчення правовідносин між кредитором та боржником. Тому доцільним є введення поняття відносної (або умовної) самостійності гарантії як способу забезпечення виконання господарських зобов'язань.

6. Поняття державної гарантії не відоме ЦК України. Частина 2 ст. 199 ГК України вказує на можливість використання державної гарантії з метою забезпечення господарських зобов'язань, разом із тим не розкриває зміст цього поняття.

При визначенні правової природи державної гарантії слід акцентувати увагу на її суб'єктивному складі: з одного боку гаранта (в особі держави) та принципала (в особі виключно суб'єкта господарювання), що дозволяє говорити про державну гарантію як специфічний спосіб виконання господарського зобов'язання.

При цьому умови обсяги сфери та порядок застосування державної гарантії лише в загальних рисах визначені в ГК України та іншими законодавчими актами.

Враховуючи результати проведеного дослідження та з метою удосконалення чинного законодавства України, вважаю за доцільне наступні зміни законодавства:

- чітко визначити питання щодо самостійності або несамостійності інституту гарантійного зобов'язання;
- доповнити Господарський кодекс України статтею «Державна гарантія», в якій буде визначати та деталізувати істотні умови державних гарантій, які надаються на виконання зобов'язань суб'єктами господарювання, а саме: платність, зворотність, терміновість.
- прийняти Закон України «Про державне гарантування господарських зобов'язань».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про незалежні гарантії та резервні акредитиви. Відомості Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_517. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
3. Уніфіковані правила міжнародної торгівельної палати для гарантій за першою вимогою 1992 року. Закони України. URL : http://www.uazakon.com/documents/date_5f/pg_ifgaoo.htm. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
5. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року № 176/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80> Дата звернення 10 вересня 2019 року.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
7. Цивільний кодекс української РСР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
9. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.

10. Аналіз застосування судами законодавства, яке регулює поруку як вид забезпечення виконання зобов'язання (витяг). Лист від 1 лютого 2015 року. Верховний Суд України. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VSS00093.html. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
11. Про заставу: Закон України від від 2 жовтня 1992 року № 2654-XII. URL : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.140.17&nobreak=1>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
12. Про іпотеку: Закон України від від 5 травня 2003 року № 898-IV. URL : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.386.10&nobreak=1>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
13. Про стягнення суми заборгованості за кредитним договором. Верховний Суд України, Судова палата у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України . Постанова від 29.01.2014 № 6-155цс13. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/VS140058>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
14. Про страхування: Закон України від 07 березня 1996 року № 85/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
15. Аблятіпова Н. А. Особливості застосування права притримання на сучасному етапі розвитку законодавства України. *Соц.-екон. пробл. сучас. періоду України*. 2008. № 6. С. 139-148.
16. Аналіз застосування судами законодавства, яке регулює поруку як вид забезпечення виконання зобов'язання (витяг). *Вісник Верховного Суду України*. 2015. №4 (176). С. 25-34.
17. Бабич І. Г. Гарантії забезпечення виконання зобов'язань. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 24-30.
18. Бірюков І. А., Заїка Ю. О. Цивільне право України. Загальна частина : навчальний посібник. К. : КНТ, 2006. 480 с.

19. Бондар Т. В. Гарантія як вид забезпечення виконання зобов'язання за Цивільним кодексом України. *Вісн. госп. судочинства*. 2003. № 2. С. 146.
20. Блажівська О. Є. Історія кодифікацій цивільного законодавства на українських землях (1797 - 1991 роки) : монографія. Кам'янець-Подільський : Рута, 2014. 574 с.
21. Гридчук Д. М., Олійник В. О. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. К. : Оріяни, 2002. 321 с.
22. Гринько Р. В. Історія становлення та розвитку інституту забезпечення виконання зобов'язань в Україні. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2. С. 109-117.
23. Дзера І. Особливості завдатку та забезпечуваних ним зобов'язань. *Юридична газета*. 2006. № 19 (79). С. 11-13.
24. Дудник Л. М. Українське господарське право та господарське процесуальне право : курс лекцій : навч. посіб. К. : Геопринт, 2015. 569 с.
25. Єсіпова Л. О. Гарантія у цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2006. 20 с.
26. Єсіпова Л. О. Гарантія та її види за цивільним законодавством України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1. С. 128-131.
27. Єсіпова Л.О. Правова природа гарантії та підстави її виникнення за цивільним законодавством України. *Програма та тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції "Практика виборчого процесу в Україні та проблеми його правового регулювання" (18-19 листопада 2005 р., м. Одеса)*. Одеса : Юрид. л-ра, 2005. С.161-163.
28. Енциклопедія історії України : у 10 т. ред. : В. А. Смолій. К. : Наук. думка, 2012. Т. 9. 944 с.
29. Жила О. В. До питання про підстави виникнення регресних зобов'язань. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 66. С. 105-112.
30. Заїка Ю. О. Українське цивільне право : навчальний посібник. К. : Істина, 2005. 312 с.

31. Згама А. О. Гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань: проблеми законодавчих дефініцій і практики застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. № 9-1. С. 109-111.
32. Карасава О. П. Порука як спосіб забезпечення виконання кредитних зобов'язань: теоретичні та практичні аспекти. *Економічна теорія та право*. К., 2015. № 3 (22). С. 202-217.
33. Кармаза О. О., Чопенко В. О. Спосіб забезпечення виконання зобов'язання. К. : Видавець Фурса С. Я., 2008. 114 с.
34. Карнаух Т. Застосування притримання для забезпечення виконання окремих видів зобов'язань. *Юридичний журнал : Аналітичні матеріали, коментарі, судова практика*. 2007. № 7-8. С. 136-144.
35. Карнаух Т. М. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань: Монографія. Краматорськ : ТОВ «Тритон-МФ», 2009. 204 с.
36. Кізлова О. Застава у системі способів забезпечення зобов'язань. *Юридичний вісник*. № 2. 2010 р. С. 43-48.
37. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях. за ред. Р. О. Стефанчука, М. О. Стефанчука. К. : Правова Єдність, 2009 . Т. 1. 1157 с.
38. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях. за ред. Р. О. Стефанчука, М. О. Стефанчука. К. : Правова Єдність, 2009 . Т. 2. 1225 с.
39. Крисань Т. Є. До питання гарантій як виду забезпечення виконання зобов'язань. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 66. С. 112-118.
40. Крисань Т. Є. Співвідношення понять «юридичні гарантії» та «гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 50-55.
41. Кушерець Д. Забезпечення виконання договірних зобов'язань як гарантія охорони та захисту майнових прав. *Часопис цивілістики*. 2014. № 17. С. 76-79.

42. Ляшенко О. В. Окремі наукові джерела інституту поруки римського права та сучасний погляд. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2016. № 20. С. 116-122.
43. Майданик Р. А, Довірчі угоди в праві Стародавнього Риму: поняття, види, правова природа. *Вісник: Юридичні науки*. К., 2000. № 40. С. 17-25.
44. Мазур О. С. Цивільне право України: навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
45. Макаренко Г. В. Історія виникнення інституту забезпечення виконання зобов'язань. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 38. С. 216-220.
46. Мацапура І. Гарантія як вид забезпечення виконання зобов'язань. *Вісник Львівського національного університету*. 2006. № 8. С. 8.
47. Молодико К.Ю. Банківські гарантії у міжнародному та внутрішньому обігу : питання теорії та практики застосування. К. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 176 с.
48. Молодико К. Юридичні особливості договорів про надання гарантії. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 7. С. 107-111.
49. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Станом на 05.02.2019 р. ред. С. О. Коросьда. К., 2019. 1168 с.
50. Нижний С. В. Застава майнових прав як спосіб забезпечення виконання зобов'язань : дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К., 2007. 198 с.
51. Новий словник української мови. укл. В. Яременко, О. Сліпушко К. : Аконіт. 2006. Т. 1. 926 с.
52. Орлова І. М. Удосконалення теоретичних засад забезпечення виконання господарських зобов'язань державними гарантіями. *Електронне видання Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород, 2017. № 1. С. 101-103.
53. Основи римського приватного права : підручник. В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків : Право, 2008. 224 с.

54. Перунова О. М. Цивільне право: конспект лекцій. Харків : ХНАДУ, 2009.
55. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право Навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
56. Погрібний С. О. Про правову природу зобов'язань гаранта за банківською гарантією. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. №. 12. С. 234-244.
57. Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними” № 9 від 6 грудня 2009 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
58. Постанова Правління Національного Банку „Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах” № 41/10321 від 13 січня 2005 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0041-05/ed20050124/find?text=%C1%E5%E7%E2%B3%E4%EA%EB%E8%F7%ED%E0+%E3%E0%F0%E0%ED%F2%B3%FF>. Дата звернення 10 вересня 2019 року.
59. Проценко І. Види забезпечення належного виконання зобов'язань у цивільному праві України: єдність та диференціація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2007. 18 с.
60. Пуха І., Поленак-Якимівський М. Римське право: базовий підручник. К., 2003. 448с.
61. Пучковська І. Й. Неустойка і завдаток як види забезпечення виконання зобов'язання та міри цивільно-правової відповідальності. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 1. С. 149–158.
62. Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навчальний посібник. Харків : ФІНН, 2013. 144 с.

63. Пучковська І. Й. Застава нерухомості – спосіб забезпечення виконання зобов'язань : автореф. дис... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Національна юридична академія України. Харків, 1995. 17 с.
64. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань : автореф. дис. ... д-ра юрид. Наук за спеціальністю 12.00.03. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 42 с.
65. Пучковська І. Й. Щодо наслідків виконання забезпечувального зобов'язання. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 2 (49). С. 120–127.
66. Пучковська І. Щодо незалежного характеру гарантії як виду забезпечення виконання зобов'язань. *Вісник Академії правових наук України*. Харків : Право, 2007. № 3(50). С. 117-124.
67. Пучковська І. Й. Щодо юридичної природи права притримання. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. „Правова доктрина України”. Харків, 20–21 листоп. 2013 р.* Харків, 2013. С. 434-437.
68. Ринок фінансових послуг : навчальний посібник. ред. С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. К., 2010. 532 с.
69. Саутенко Н. Завдаток – можливість його використання. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2002. № 6. С. 27.
70. Фурса С., Фурса Є. Угода про завдаток. *Юрид. вісник України*. 2003. № 17. С. 9.
71. Харитонов Є. О. Цивільне право України. К. : Істина, 2011. 808 с.
72. Цивільне право України: навчальний посібник. ред. В. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. К. : Юрінком Інтер, 2007. Т. 2. 552 с.
73. Цивільне право України. Особлива частина : підручник. за ред. В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. К. : Знання, 2013. 752 с.
74. Цивільне право України. Особлива частина. за ред. О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик. К. : Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

75. Цивільне та сімейне право України в питаннях та відповідях. ред.
Є. О. Харитонova, О. М. Калитенко. Харків : Одиссей, 2002.